ANTE S. KRANJAC

Zlarinske narodne pjesme, poslovice i uzrečice

Napomena uredništva:

Ovu rukovet zlarinskih pjesama, poslovica i uzrečica pribilježio je prema svome sjećanju Ante S Kranjac.

U pjesmama, većinom dvostihovima, prvi se stih u zapisivačevu rukopisu ponavlja triput, očito prema načinu pjevanja. Ovdje su ta ponavljanja izostavljena.

Tumačenja uz poslovice i uzrečice donose se u zagradama samo u onim slučajevima kad bi bez njih značenje bilo nejasno. Tumačenja potječu od zapisivača.

I

Zlarinske ljubavne pjesme

Između prvog i drugog svjetskog rata u Zlarinu su se pjevale stare varoške pjesme kakve su se pjevale širom naše zemlje, kao i tadašnji šlageri. No pored tih pjesama pjevale su se i zlarinske pjesme. Obično bi se kazalo: »Ajmo sad zapivati po zlarinsku«. Te pjesme imale su u neku ruku prigodni karakter,

pjevale su se u određenim prilikama, ali ne samo tada nego i uvijek kad bi se u društvu pojavio osjećaj domaćeg raspoloženja uz pjesmu.

a) Djevojačke ljubavne pjesme, koje su se obavezno pjevale prilikom prosidbi i vjenčanja a i u drugim prilikama — kad bi se djevojke sastale u polju ili gdje drugdje a bile su raspoložene za pjesmu:

Oj, Zlarine, misto na vidiku,
u tebi san zagljedala diku.

Oj, Zlarine, misto nasrid mora,
u tebi me zavolio lola.

Murtelica širokoga lista,
volin diku iz mojega mista
nego drugih hiljadu i trista.

Volin diku moga siromaha
nego lolu u carevu dvoru.

Moj je dika kaj borić u gori,
nima cure koja ga ne voli.

Ja san mala, dika malo veća,
volimo se — godina je treća.

O moj diko, visoki jablane,
ja san mala, ne lomi mi grane.

Dvi jabuke na jenome granku,
jena meni, druga mome Ranku.

Dojdi dragi po(d) visoke kruge,
da se moje ne rugaju druge.

Dojdi dragi po(d) jelove grane,
pa ćeš znati ča je milovanje.

Ljubi, dragi, i malo ujidi,
samo pazi da se ne pozlidi.
Jer je moja poznanita majka,
poznaće mi modricu na licu.

Ljubi, dragi, nasiti se lica,
jer mi nismo za sto godinica.

Diku ljubin kada se probudin,
dika mene kada se okrene.

Diko, lole, tvoj poljubac jedan
više vridi nego mojih sedan.

Sjaj, miseče, al nemoj uveče,
već u zoru ka ispratin lolu.

b) Između dva posljednja (svjetska) rata u Zlarinu je bilo znatno više žena nego muškaraca jer su muškarci odlazili »trbuhom za kruhom«, naročito u Sjevernu a i Južnu Ameriku. Tako da se govorilo da u Zlarinu na jednog mladića dolazi sedam djevojaka i jedna colava (šepava). To je uvjetovalo da su momci za ženidbu imali širok izbor djevojaka, a više djevojaka se borilo za jednog mladića. Osim toga, malo postarije zlarinske djevojke (»starke«) bile su prinuđene da se udaju i izvan Zlarina (za »furešte«). U vezi sa time pjevale su se slijedeće pjesme:

Drugarice, obe smo divojke,
nemojmo se otimat za momke.

Drugarice, i ti si divojka,
ne pačaj se u mojega momka.

Drugarice, imena ti tvoga,
ne moremo obe za jednoga.

Udaću se mlada priko mora,
di ne vidin materina dvora.
Pratiće me dva moja divera,
dva divera, dva kuma vinčena.
Pratiće me moje posestrice,
posestrice, moje drugarice.

Izajdi mi, majko, na prozore,
pa mi vidi kićene svatove
i u njima mojega sokola,
to je dika i moja i tvoja.

Vesela san ja i moja majka
ka san voga dočekala danka.

Zlarinjani, ostajte na mulu,
Kaprijani odveli van curu.

Zlarinjani, jabuke van gorke,
furešti van odvode divojke.

c) Kad bi djevojka ostavila momka ili momak djevojku, pjevale su se ove pjesme:

Kanarine žuti,
ča se na me ljutiš?
Ja san ti, mladiću,
lipo govorila
da me nije majka
za te porodila.
Moj te rod ne ljubi:
ni otac ni majka,
ni otac ni majka,
bratac ni sestrica,
bratac ni sestrica,
cila porodica.

Ča si se falila
ti i tvoja mati
da san te ja tija
za blago imati.
Ajde k vragun, draga,
ti i tvoje blago.
Ja ću se ženiti
di je meni drago.
U kantunu stojiš
kajno vrića prosa,
ne bi te vazeja
rad velika nosa,
velikoga nosa
a gobave škine,
usta su ti šira
nego u škrpine.
Na kući ti buža
di se legu repci,
ne bi te vazeja,
da me mole sveci.

Majko moja, umriću ti mlada,
ostaće ti češalj i pomada.
Češalj daruj mojoj drugarici,
a s pomadun pomaži me mladu.

d) Kad bi mladić bacio oko na neku djevojku, onda bi joj sa svojim drugovima noću pjevao serenadu. Pored ostalih, tom prilikom su se pjevale i ove pjesme:

Prostite, susedi,
ča vas moj glas budi,
ovde mi je cura
koju virno ljubin.

Previsoka kućo,
da bi doli pala,
u tebi je draga,
da bi me dopala.

Evo san ti doša
iz daleka mista,
ovega ti puta
nisan donija ništa.
Samo san ti donija
organj grlo moje,
koje će proslavit
dišno ime tvoje.

Oj vijolo, oj vijolo
kraj vode studene,
draga dušo, draga dušo,
spomen se od mene.
I od mene, i od mene,
i od mog imena,
goj se za me, goj se za me
još malo vrimena.
I još malo, i još malo
nek te goji mati,
ufajući, ufajući
moja ćeš se zvati.

Ponistra je drivo,
a prazi su stine.
Počekaj me, vilo,
kroz to malo vrime,
kroz to malo vrime,
četiri godine.

Mala moja, poljubit se daj mi,
zar ne vidiš da su zanji dani,
zanji dani od naše ljubavi.

Prokljet bijo koji nas rastavi,
prokljeto mu sve u kući bilo,
prokljeto mu mliko materino.
Mala moja, poljubit se daj mi.

e) Kad su mladići odlazili na odsluženje vojnog roka (na »levu«), onda su noću uoči odlaska krali cvijeće (saksije, pitare) djevojkama i odnosili ih na zlarinsku rivu s koje će sutradan parobrodom otputovati u vojsku. Djevojke su se tobože na to ljutile, ali svakoj kojoj je bilo ukradeno cvijeće bilo je intimno drago, i o tome je pričala, jer je to bio znak da je neki od tih mladića simpatizira. Tom prilikom a i kad bi odlazio brod s regrutima, pjevale su se ove zlarinske pjesme:

Na rivi je jedan vapor žuti,
u njemu su zlarinski regruti.

Oj, zlarinska rivo,
vele li si duga,
ka te mimo projden,
obuze me tuga.

Ka zasviri tender o marine,
stoj mi zbogun, moj mili Zlarine.

Stojte zbogun, zlarinske divojke,
gojite nan na prsima dojke,
gojite ih, gljedajte ih lipo,
dok se vrati vaše janje milo.

Nećeš više govoriti, majko:
kiša pada, spavaj sine slako,
nego ćeš se suzan oblivati
ka mi budeš krevet načinjati.

Svakoj majci triba da je dika
koja šalje na vojsku vojnika.
Svaku majku potopila rika
koja nije rodila vojnika.

Volin, volin da me je dopalo —
tri godine, i to mi je malo.

Vapor parti i cime molaje,
meni draga tvrdu viru daje.
Zbogun, draga, i nemoj me kljeti,
moje riči drži na pameti.

Vapor parti, makina se kreće,
ode moje na vojnicu cvijeće.

Oj, marino, ne vidila blago,
ča si moje odvela mi drago.

f) Mnogi Zlarinjani, čim bi se oženili, odlazili bi u Ameriku ostavivši ženu sa djetetom tek rođenim ili još nerođenim. Preko 90% ih se vraćalo kući poslije stanovitog vremena, ponovno bi odlazili i ponovno se vraćali, dok je, međutim, jedan manji broj »zabandunavao« (nezakonito napuštao) ženu i tamo ostajao stalno. Ima jedna zlarinska pjesma koja nešto o tome govori:

»Sekrvice, nerojena majko,
ča ti piše iz Merike Marko?«
»Piše Marko i šalje mi banku
da mu kupin u komoru lampu.
Piše Marko, šalje sto talira
da mu čuvan njegovoga sina«.
»Sekrvice, nerojena majko,
piši Marku da kada se vrati,
unda ću mu i ja sina dati.
Lipe dare ja ću mu doniti:
u livoj ruci kitu luzmarina
a u desnoj njegovoga sina,
nek se sića koga je ljubija,
neka znade da me je ubija«.

g) Kad su djevojke odlazile na vodu, obično bi se tad pogledale s voljenim mladićem, a ponekad s njim prozborile i neku riječ. O tome ima pjesma:

»Karaće me moja stara majka
ča san dugo na vodici stala«.
»Ja ću tebe, dušo, naučiti
kako ćeš ti majci govoriti:
velo se je vidro rasušilo,
a maleno vidro utopilo«.

II

Zlarinske poslovice i uzrečice

Bolje je reći »evo me!« nego »di san?«

Svit je roda (točak, kolo).

Ako koza laže, rog ne laže.

Ne mora se uvik petavati rog za sviću.

Čin se ovca stidi, tin se koza diči.

Fali more, drž se kraja!

Ne pada kruška dalje o stabla.

Kakov tac — takov i sin, kakova mati — takova i ći.

Ki u mlin gre, mora se izmučiti (= izbrašnjaviti).

Ki se sa dicun igra, ostane popišan.

Po jutru se dan poznaje.

Mlada kurba — stara prosjanjkinja.

Pitaće te starost: Di ti je bila mladost?

Ki o ruška stavlja, večeri se nada.

Sve je lipo doklen je čovik mlad i zdrav.

Zakukala crna kukavica usrid zime ka joj nije vrime.
(Smisao: neprijatno iznenađenje može uvijek naići, pa i kad se najmanje očekuje).

Dobro je zasvirati, ali i za pas zaditi.

Čovika ćeš oma poznati u dvi beside.

Di stanu Prvićani, ne moru Zlarinjani. (Smisao: prigovor onome tko bi kazao da ne može jesti ili piti, a prikrivao bi da je već jeo ili pio).

Svaka stvar na svoj štajun.

Ne goji se prasac na san dan Božića.

Di laž ruča, tote ne večera.

U laži su kratke noge.

Govori istinu, pa makar uru živija.

Nima lita do Petrova danka niti brata ča ne rodi majka.

Svoj svomu jamu kopa, ma ga neće u nju baciti.

Za aprija i vas cili maj ne svučivaj zimski halj.

Samo se za jedno, čoviče, moreš zareći: da nećeš ulisti u trobu materinu.

Ni gladnika do vojnika.

Jao ti ga se siromahu čoviku i na san dan Božića.

Nije sve u dinaru.

Da je grad za dinar — kad dinara ni!

Ki ubigne — njegova krajina, ki pógine — žalosna mu majka.

Siromaha čovika je i san bog prokljeja.

Svudi pojdi, ali doma dojdi.

Ni kuće do svoje kuće.

Stoj, divojko, kraj komina — ni o tebi zla spomina.

Ki ne zna ocrniti, ne zna ni obiliti.

Kurbe i jarci svit uživaju, a pošteni bake obijaju.

Da se jadna za zelin bor uhitin, i on bi se zelin osušija.

Svaki zna svoju, a bog svačigovu.

Lako je po tujoj guzici bake obijati.

Rekla je drača: Ne tiš me se — ne boj me se.

Ide kila po naravi.

Prazna vrića ne more stati impijo (= uspravno).

Ni na drači ložjà, ni na smokvi grožja.

I san bog je reka: Čoviče, škivaj se, i ja ću te škivati (= čuvaj se, i ja ću te čuvati).

Pametan je kaj dno o gać.

Ni u moru mire, ni u kurbi vire.

Svaki mora nositi svoj križ.

Rugala se štraca kanavaci (= rugala se prnja kuhinjskoj krpi).

Ki je za sebe reka da je kurbin sin?

Ako se san ne štimaš, ki će te štimati?

Brez skule nima nauke.

Ne more se gora laurati i dica tinditi (= ne može se polje obrađivati i na djecu paziti).

Bolje je biti brez svega nego bez krijancije (= pristojnosti).

Umiljato janje dvi matere cica.

Zakljela se zemlja raju da se tajne sve doznaju.

Reka bi pokojan Kušo: Budi prvi, pa makar bija zanji.

(Smisao: Nastoj da se svugdje javiš među prvima ne misleći hoćeš li za to dobiti priznanje).

Težaški kruh ima sedan kor.

Više vridi crno na bilon nego sto besid.

Škivaj se čeljadina komu su vije spojene. (Čuvaj se osobe koja ima spojene obrve. Smisao je u praznovjerju da osobe koje imaju spojene obrve nisu dobroga karaktera).

Niti dobru ne isteci, niti rji ne ostavi. (Smisao se odnosi na nasljedstvo: dobrom potomku nije potrebno da mu roditelji stvore uvjete za život, jer će on to sam uraditi, a lošem potomku ne treba ništa ni ostaviti jer će on sve upropastiti).

Siromašku intradu najmanje tri kolina uživaju, a bogatašku već prvo kolino profunda.

Šibica je iz raja izašla.

Štuj starijega, i tebe će mlaji tvoji.

Staromu biži od guzice, ali ne i od besid.

Di si bija — nigdi; ča si činija — ništa.

Baul(tovar) poša — baul(tovar) se doma vratija.

U gori je svaka spiza slaka.

I kašu po našu.

Teško ti se nomu koga svit žaluje.

Vino čoviku uzme pamet, ali mu je i vrati.

Ča pijan govori, to trizan misli.

Karta kanta.

Do po zdile, a o po u glavu. (Odnosi se na svađalice, koji ne mogu dugo izdržati a da ne zapodjenu svađu).

Ka čovika bog prokune, unda ga prokune u glavu.

Ne učini dobro da ti se neće zlin vratiti.

Hrani sirotu na svoju sramotu.

Svaki gušt se plaća.

Obećaj a ne daj, ludom srce kutintaj.

Koga bog sinja, njega se i vrag škiva (= čuva se, izmiče).

Našla se vila u čem nije bila. (Odnosi se na ženu koja se zbog naglo izmijenjenog materijalnog položaja ponaša oholo).

Ni se u dobru ne inveli, ni se u zlu ne ponizi.

Ki na boj podire, o njega umire (= tko tuči teži, od tuče i gine).

Rja je čovika ubila (= zao čovjek ubio je dobra čovjeka).

Svaka sila za vrimena, a nevolja redun grede.

Bliža je guzici košulja nego jaketa.

Ki je bliže oltaru, bolje mu tamnjan mrljuše.

Pun je besid kaj sapa govan (= pun je riječi kao salpa izmeta).

Sit gladnomu ne viruje.

Nije govno, nego što ga je pas posra. (Smisao: Nema nikakve razlike).

Pajoli forcu daju. (Brodski pod daje snagu. Smisao: Od materijalne sigurnosti zavisi fizička snaga i moral. Ribari bi ulov stavljali pod »pajole«, tj. brodski pod, i ako bi taj prostor dobro napunili ulovljenom ribom, imali bi snage da veslaju na povratku kući).

Ne učini drugu ča ne bi tebi bilo drago.

Bolje je da te nenavidu nego da te plaču.

Ka ne znaš, unda muči.

Nije svaki dan Božić.

Siromaha čovika bog dva puta na godišće prokune u glavu: na Božić i na Uskrs. (Smisao: u te dane pretjerano se istroši, pa poslije zbog tog gladuje).

Jao ti ga se divojci ku za dotu vazimlju.

Ne goji se grožje prid jematvu.

Svih nas je mati rodila.

Ne laje pas za ništa.

Štuj svakoga, a ne klanjaj se nikomu.

Ki za malo gljeda, malo i vridi.

Od malinkosti se niko nije naija.

O dobroga vina glava ne boli.

Žena drži tri kantuna kuće a muž četvrti.

Valjana žinska ti je napar muškoga.

Ka te zovu — pojdi, a vrati in ka moreš.

Nika nikomu nemoj ostati dužan.

Bolje je u miru isti crnu zemlju nego u svaji prepelice.

Daj svakomu ča ga prtindi: bogu božje, kralju kraljevo, a popu popovsko.

Ako viruješ u boga, ne moraš u pope i manjurice (= časne sestre).

Škivaj se muškoga i žinskoga čeljadina ki se obliznjiva ka s tobun govori. (Smisao je u praznovjerju da su takve osobe nekarakterne.)

Niko ne prosi o šuperbije.

Teško ga se kući u koj sluge i navralice uzmu pošeš (= Teško kući u kojoj služavke i nadničarke uzmu vlast).

Tuja ruka srab ne grata (= češe).

Niko nije umra o laura (= rada).

Linčini je teško i perun da digne.

Nije se u ilu i piću.

Najgori je injoranat čovik.

Kurijoži gredu u paka.

Amerika je svudi di ti je lipo i dobro.

Upalila mu je bumbana (= posrećilo mu se).

Kuga je u glad intrala, a nije glad u kugu.

Bolje je pojisti i popiti nego dati likaru i kuratu.

Ne more čovik san živiti.

Ni grkljega kruha do ribarskoga.

Doklen si zdrav, i crna zemlja ti je slaka.

Najgore ti je ka se maška namami sviću lizati; ili mašku ubiti ili sviću razbiti.

Ne boj se mrcov nego živih.

Ka si kašu zamiša, unda je i pokusaj.

Blagdan ti je uvik ka ti je puni pijat.

Ne bleji ovca radi sebe.

Najteže je odvikniti o grube užance.

Pasaj se s manjin; niko ti ne vidi ča ti je u štumku.

Bolje je hoditi okrpanih gać nego gole guzice.

Nije sva srića u dolarima.

Bolje je ženi kraj muža nego sto Amerik.

Od fundamenta se kuća gradi.

Težašku trud i muku niko ne priznaje.

Ne želin mu ni crno ispod nohta.

Ki uvik grinta, ne želi dobro ni sebi ni drugomu.

Nika ne gredu dva dobra zajeno.

Kako posiješ, neko ćeš i žeti.

Drivo se iz malena dricaje.

Motika i lašun svit uzdržaje.

Lako je trpiti ka ima kruha isti i vina piti.

Maištrale, usrid lita hlade, a u zimu moj veliki jade.

Svaka škuža išće muža.

O obilnosti svit ne gine, već o glada i potribe.

U kakvomu si društvu, onako te i štimaju.

Da je na onumu svitu bolje, niko se ne bi boja umriti.

Poji i popi doklen si živ, a na onumu svitu ča ti bude.

Ki na vitar pljuca, na (o)braz mu pada.

Poručila Pulja Velebitu: Velebitu, visoka planino, kada čuješ da u meni huči, unda ću te u bilo obući. (Smisao: pretkazivanje sniježnih padavina kada se čuje grmljavina sa jugozapada.)

Ne prececaj tustoj jusi. (Smisao: Ne žali se na ono što je dobro i što mnogi drugi nemaju.)

Ka vrag nije za ča će činiti, unda je materi u »onu stvar« lug sipa. (Smisao: besposleni iz dosade prave razne gluposti.)

Ki se dima ne nadimi, ti se ognja ne ogrije.

Di se šuška, tote se i buška.

Nima dima bez ognja.

Kom je sujeno, tomu je i dano.

O sudbine niko ne more pobići.

Bolje ti se roditi brez glave nego brez sriće.

Rodi me, majko, sritna, pa me baci u kundot.

Ka ovca bleji, zaljogalj gubi.

Teško li ga se onomu ki mora po tujima žurnatama hodati.

Ki će komu ako ne svoj svomu.

Više vridi unča pameti nego cenat snage.

Ki nije s malin kuntenat, moreš mu sve blago o svita dati, nika mu neće biti zaprijatno.

Ni svi prsti na ruci nisu jenaci.

Mati rodi, ali ne zna ča je rodila: rju ili čovika.

Svakomu je svoje brime najteže.

Ki neće učiti, ne fali mu kopati.

Ima pameti kaj u kili kosti.

Ki nosi, ne prosi.

Najteža je kljetva materina.

Ki svoje roditelje ne poštiva, ni bog ga neće pomilovati.

Ki nima stida ljuskoga, ti nima ni straha božjega.

Izgubija je tremuntanu. (Izgubio je zvijezdu Sjevernjaču. Smisao: doveden je u situaciju kad mu ljutnja nadvlađuje razum.)

Ka ti dva govoru da si pijan, unda lezi.

Njemu govoriti i u mih puhati sve je isto.

Ki se o malena ne nauči krijancije, neće ni za sto godišć.

Lupeško je uvik prokljeto.

Zdravlje je sve blago ovoga svita.

Jao ti ga se nomu komu bolest u kuću intra.

Komu panci, komu bojci.

Nima zla dokle je glava na ramenu.

I na krepanomu tovaru bi se najia.

Ne pačaj se u tuje posle, pa te neće niko šekavati.

Da je bog poštin bija, ne bi ovako svit uredija.

Čini fintu na bandu. (Otprilike: pravi se kao da ne primjećuješ.)

Koga gujina ujide, ti se i guščerice boji.

Nije mu za zamiriti, milijun dižgracij ga je tukalo.

Ka čeljade odoboža, na largo mu vonja koža. (Kad čovjek postane uboga sirotinja, na široko zaudara miris njegove kože.)

Bog je najprije sebi bradu stvorija.

Ne viruj nikomu ki ima dvi nozdrive.

Poslin smrti nima pokajanja.

Pametnom čeljadinu i jedna je besida dosta.

Sve dokle dite ne zaplače, mati mu neće dati cice.

Dan je dan, a noć nema oči.

Či imaš učiniti danas, ne ostavljaj za sutra.

Lipa rič i gvozdena vrata otvara.

Sa svakin lipo, pa te neće glava boliti.

Najgore ti je svakomu beglemati (= povlađivati).

Nika se ne daj goromu o sebe.

Uvik ašo, pa makar crka (= uvijek uporno po svome, pa makar i da crkneš).

Ako se ne znaš osoriti, svaki će te gaziti.

Dokle si na ovomu svitu, moraš čakorde učiniti po čemu će te se sićati.

* * *

Napomena:

Ove sam poslovice uglavnom slušao i zapamtio od svoje pokojne babe Kazija-Petrin Kate (1861-1949) i pokojne majke Kranjac-Kazija Pave (1895-1975). Po sjećanju sam ih pribilježio.